

1920'KO LOTAZILA-REN 26'AN EUSKALTZAINDIK BILBO'N

BILDARAZOKO BATZARĒAN EUSKERAREN BAT EGITEAZ

LARAKOETXEA TA AGIREZABALA'TAR SENDI

GURENAREN IPOLITA ABA,

KARMELDAR OÑUTZAK AGERTUKO ERABAGIA.

I ERIZKIZUNA

¿ldatzi-euskerea bat-egitea beafekoa edo egokia ete-da?

Euskerea ilten dago ziñoan orain emeretzi urte Arana-Goiri'tar Sabin abertzale ta euskaltzale sutsuak.

Añezkero auferakada andia egin dau euskereak goi-aldeetan, baña be-aldeetan yazoten dana ikusita Sabin'en itz negarǵariok ǵaur bere bere biresan dai-keguzala deritxat.

Garai atan euskerea baño entzuten etzan erietan, ǵaur erdereea da nagusi, garai atan euskerea baño ezekienak, ǵaur erderaz diaǵdue para-para.

Igaro dan udan Euskal-erriaren alderik geyenetatik ibili naz ta edonun entzun dot erdereea, euskerea baǵiz iya iñon bez.

Egia da heraz oindiño euskerea ilten dagoala euskal-erian, eta euskal-erian ilten bada ¿nok birbiztuko dau?

¿Zeintzuk ete-dira baña euskerea il-agiñik daukan eritasun-onen sustararak?

Eritasun onen sustararak bi dira. Lenengoa euskotararak geure ǵauzakanako ta batez bere euskereaganako

daukagun maitasun-eza. Guk euskerea benetan maite maite ba gendu, bere bañutiko ta landako zailtasunak gora-bera laster ikasiko geunke ta garai ta une guztietan erabiliko geunke.

Euskerearen eritasun onen bigarren sustara bere bañutiko zailtasuna da; geyen-geyenak ezin daikiez bere euskaldi guztiak edo batzuek ikasi.

Euskerea bere agizko izatean, euskaldi barik, ol-dotzu ezkerro, ezta beste erietako mintzoak baño gaxago ta zalagoa; baña euskalki guztiakaz ikastea ezta arrotzentzat, ezta euskotar-erdaldunentzat, ezta euskaldun lagunabañentzat; euskerea bere euskalki guztiakaz ondo yakitea, bere euskalki guztietan eurez ta lokabe itz-egiteko aña yakitea, bakar-bakarik euskalari banaka batentzako da.

Bere euskalki banatatik euskereari datoñkion bañutiko zailtasun au dala-ta, yakintsu ta andikiak eztabe ikasi gura euskerarik eta badakie be eztabe inoiz erabiliko euren arñu-emonetan; baita baseñitar ta beste euskaldunak eurak be euren txokotik urtenda Euskal-erñaren beste alde bateratzen badira, euskaldunen artean egon-aren salduta lez aurkitzen dira; guztiak euskaldunak dira ta alan bere ezin dira alkar uleñtu. Oñegaitik eurak be euskerea bazteñtuta, erderara yoten dabe.

Beraz euskerea gaizkatu gura bañdogu, biztu daigun euskotar guztien biotzean euskereaganako zaletasuna ta zaletasun ori indarñtzeko, kendu daigun euskereak gauñ bere erayetan daukan zailtasuna.

¿Zelan baña loñtu ori? Euskereagaz bat egiñaz. Euskerea edozetarako naikoa izateko euskalkiak ikasi beara kentseagaz.

¿Noraño baña eldu beañ ete-dau euskerearen bat egite oñek azi-oñazietan, erderaz *en la práctica*? Nire

eritxiz ba euskerearen bat-egite oñek muga bi euki daikez.

Lenengo mugaraño baño eltzen ezpada, euskera batu ori izango da geroko gutunik geyenetan erabiliko dana, goi-ikasguetakoa, baita euskaldun yakitunak euren añtu-emonetan erabiliko dabena be; ezta baña eñiraño eratziko.

Bigaren mugaraño badaroagu bañiz, euskaldun lagunabarañak eurak be euskera batu orixe erabiliko dabe beste euskalkidunakaz itz-egin beañean aurkitzen direanean eta eleiz-izlariak eta beste yakitunak eñiari zeñ-edo-zeñ atzaldu beañ dausenean bere euskera batuaren bidez itz-egin al izango dañtse.

Erizkizuna lenengo eraz erabagi ezkeru uñengo aldeak izango dauz;

1.ª Euskeraz ageñtuko diran gutun guztien ulerñzea eñeztuko dau;

2.ª Yakintsuen alkar-añteko euskerazko añtu-emonak eñeztuko dauz ta gaññ darabilezan eñderen orde euskerea izango da euren añteko oyezko izkerea ta onan eusko-eleñña azi ta izkoñtuko da, gaññera euskerea bera be indañtuko da;

3.ª Euskerea ikastea asko eñeztuko dau, gero batu ori ta beañ bada norbere eñi-aldeko euskalkia ikasi beañña baño eztau izango-ta, ta eñeztasun onek ekañiko dau ezbai barik euskoen biotzetara euren izkuntzaganako zaletasuna;

4.ª Alde guztiok euskalkiak euskereari emoten dañtsen edeñtasunaren kalte barik ekañiko dauz.

Alan eta guzti bere euskerea onan bat eñgteak, bere alde guztiak baño enkada (inconveniente) andia-go bat dauko. Onan euskerea bat egin ezkeru euskaldun lagunabarañak gaññ dagozan lez aurkituko dira gero bere, ezin ulerñtuko dira beste euskalkidunakaz

ta beraz gauñ lez euskerea alde batera itxirik eñderara yo beañko dabe, ta bat-egite ori gora-bera euskerea galduaz yoango da euskal-erian.

Gañera euskerearen batasuna muga oferaño baño eldu ezik, yakitunak eurak be, eñagaz euki beañ dabezan arñu-emonetarako, eñiaren euskalkia yakin beañean aurkituko dira. Adibidez, eleiz-izlariak, euren itzaldietan entzuleen euskalkia erabiliko beañko dabe, ta, yakina, itz egiteko lenengo ikasi egin beañ. Ondiño beraz euskalki banak ikasi beañean aurkituko gintzakez ta euskerearen zailtasun-sustarñak oindiño bizi-rik egongo litzakez.

Euskerea gaizkatu gura badogu, len baño len batu beañ dogu; baña bat-egite ori bigañen mugaraño zabaldu beañ da, euskerea gaizkatzeko gauza izango bada.

Eta benaz erizkizuna bigañen eraz erabagi ezkeru urñengo aldeak izango dauz.

1.ª Lenengo eraz erabagiak baño obeto eñezten dauz euskaldun guztientzako euskerazko gutun guztien ulerñena, euskaldun guztien arñeko arñu-emonak ta euskerea ikastea; gero euskera onan batuan edo-zetarako naikoa izango da ta ezta euskalkirik ikasi beañik izango;

2.ª Erabagi onek lenengoak euskaldunen arñean iminten dauen enda-berezitasuna kentzen dau; euskerea onan batu bidez eñez ulerñuko dira alkar yakitunak eta lagunabañak, bizkaitañak eta gipuzkoañak, arabañak eta lapurñitañak, napañañak eta zuberotañak ta guztiok estu-estu baturik iltamuan dagoan euskerearen biotz lañari beañ dauzan odol ta indañ bañiak emongo dautsaguz.

Erabagi onek be badauko bere ukaldea (inconveniente), euskalki banak eriozpetzea; baña euskereak

bizi bear badau, euskalkiak il bear dabe, eztago beste biderik. Eneunke gaur esango au egi-egia danik.

Euskerea gaur beste euskalkitan bananduta egon ezkerero ezin leikie euskotarak euren agizko mintzoa izateko aña yakin ta, gaur yazoten dan lez, geroago ta yoran andiagoagaz ikasi bearean aiztu egingo dabe. Euskera batu bear da, bai, ta laster gero, baña bat-egite ori ezta gelditu bear idazti ta yakitunen artean, eñraño eldu bear da.

II ERIZKIZUNA

¿Zelan egin bear da euskerearen bat-egite ori?

Era bitan erabagi daiteke erizkizun au be:

1.º Euskera batu ta bakañtat gaur dazaugun euskalki bat arturik, adibidez bizkayerea;

2.º Euskalki guztiak alkar nastuta, guztietatik agizko izatea ta baktotetik ederгалu bedegararak aututa bari-antzeko euskerea soñtu ta eraldurik.

Lenengo eraz erabagi ezkerero asko eñeztuko litza-kez Euskalzaindiaren lanak, naikoa izango litzake ofetarako euskalki bakañtat artu dana zein dan agiri baten bidez yakin-erazotea. Baña euskerea onan batu-egiteak badau bere akatza; euskaldi bakañ ori elitzake izango inoiz bere beste euskalkidun eñietako oyezko izkuntza, ezta eleuke ikasiko Euskadi'ren beste aldeetako eñiakaz euren artu-emonetan bera erabilteko aña, eta yakitunak eurak be eñiagaz artu-emonik izan gura badabe, ez euskalki batuaren bidez, eñiko euskalkiaren bitartez baño beragaz uleñtu beañko dabe.

Ona emen beraz zelan ageñtzen yakun bariro lenago gaitzetsiko yakitunen eta lagunabaren arteko banatasuna, Euskal-eñiaren alde batekoen eta beste-

koen arteko banafasuna, ta banafasun onen ondoren-
tzat euskalki bat baño geyago ikasi beara ta azkenez
euskera batu ori itz-egiten eztan aldeetan euskerearen
eriotza.

Ezta erabagi bea' beraz erizkizunau lenengo eraz,
biga'eren eraz baño.

Biga'eren eraz erabagi ezkeru, euskalki guztien
ederitasun eta osotasunak yakituko litzakez. Euskalki
guztiak daukez euren uts eta beteak; baña euskerea
onan batu ezkeru bataren utsuneak bestearen osou-
neakaz beteko litzakez ta euskera aberats, oso-oso
bat izango geunke, gure asabak amesetan be ikusi
ezeben langoa.

Erabagi onen biga'eren alde. Euskerea era oneta-
ra batu ezkeru ezta izango euskaldi banak ezetarako
ikasi bea'rik eta gañera euskera onan batuau ikas-
tea guztiz ezeza izango da euskaldun guztientzako,
baita e'riko lagunaba'enzat eurentzat be, ta o'regaitik
laste'—laste' euskaldunen agizgo izkuntza baka'ra izan-
go litzake ta guztiok, goikoak eta bekoak, geure a'fu-
emonetan bera baka'rik erabiliko geunke iñoiz be e'r-
derara yo barik,

Euskerea onan baka'rtzea gauza zail—zaila da ziñez,
ez baña eziña nire ustez.

Egin be euskalkien alderik andienak u'engoak
baño eztira;

1.ª Izki batzuen oguzkera bana: adibidez z Napa-
ra'ko efi batzuetan españa'arak lez oguzten dabe, biz-
kaita'rik geyenak ba'riz s lez; bardin yazoten da j ta
beste izki batzukaz be;

2.ª Itzen tankera bana euskalki bakotxaren na-
yezko izpiakera—aldakuntza bereziakaitik: gizon=gi-
xon, eleiza=elixa, bu'ni=bu'rdin, elu'ra=edu'ra...

3.ª Agizko itz batzuen oyezko iku' bana: osatu

=curar (B)=castrar (G), gibel=hígado (B)=parte posterior (AN, BN, L, S.)

4.ª Itz eta eraskin banak, adibidez: eroan=eraman, gaz=kin eta abar.

5.ª Alditz-yokerean beste alde batzuk be badira baña gañantzitsuenak onexek dira: bizkayerean *z* ta *e* askar eraskiñak baño eztagoz ta beti atzenean doaz =daustez; gipuzkerean bañiz *zki* =dakarzkit, *zk* =diozka, *tz* =diotza, *z* =dauzka, *it*=ditu, *te*=dute, *zte*=dituzte dira ta batzuetan aditz—sustar—auréan =ditu, beste batzuetan aditz—sustar—ostean =dizakidan, doaz. Gañera aditz laguntzale iragakora-ren mendeko ta beronengandik eratorjiko aldietako (subjuntivo y sus derivados) aditz sustara *i* edo *gi* da Bizkayeraz, Gipuzkeraz bañiz *za*, ta abar.

Ona emen zelan zuzendu leitekezan banatasun onek euskerea bakañtzeko:

1.ª Izki bakotxa Euskaltzaindiak erabagi daun lez guztiok oguzirik;

2.ª Nayecko izpiakera-aldakuntzak (cambios fonéticos arbitrarios) kendurik agizko—laburpen aldakuntza batzuk (algunos cambios concisivos) izan ezik.

3.ª Irugañenak eztautso euskerearen batasunari kalterik egiten;

4.ª Aldeñdi baten erabilten diran itzak Euskaleri osora zabaldurik eta ikuñ batekoak ba'dira euren iñañkun eta ikuñak banandu ta bereziturik;

5.ª Bosgañen aldea zuzentzea gatxagoa da baña arñeztu leitekela deritxat; adibidez askar-eraskiñean bizkayereari yañaituaz ta adiz-laguntzale iragakar-sustaretan gipuzkereari. Ikusi bedi Añiandiaga euskalari sakonak gai orietzaz 1915-ko Euzkaldi aldizka-izpañgian agerñtuko lana.

Nire eritxiz beraz bigañen erizkizun au bigañen

eraz erabagi bear da, baña geyenak lenengo eraz erabagitea obesten badabe, ezta arñu bear euskera bakañtzat gipuzkerea bizkayerea baño urēngo ziyoakaitik:

1.^a askañ-eraskiñean askozaz banagoa dalako len erakutsi dodan lez;

2.^a askañ-eraskiña atzenean daraolako, bizkayerea bigunagoa ta oguzteko eřezagoa dalako; adibidez dakañzkitzutef (G)—dakañtzuedaz (B);

3.^a Aditz-yokera laua bizkayerean ordu-erdian ta iru-lau araugaz ikasi leiteke; gipuzkerean bañiz ezta-kiñ nik araupetu daitekenik be.

Erñkatu bediz urēngo baldintza-etoñkizunak. Aditz-egokoñarenak dira:

Bizkayeraz	Gipuzkeraz
Nintzakek	¡Nindukek!
Intzake	Intzake
Litzakek	Litzakek
Gintzakezak	¡Gindukek!
Litzakezak	¡Litzaketek!

Erabagiaren laburpena.

I ERIZKIZUNA

¿Idatzi euskerea bat egitea beañekoa edo egokia ete-da?

Idatzi-euskerea bat-egitea ez bakañik egokia baita beañekoa bere bada.

Euskerea izan bear da euskoen oyezko mintzoa, yakitunen arñean beintzat; guztia edo beñik-bein geyena, euskeraz irakuñi ta idatzi bear dabe; gañera euskereak izan bear dau euren arñeko arñu-emonetan erabiliko daben oyezko izkuntza. Baña euskerea bakañtu ezik, bere euskalkietan bananduta egon ezkeru, ezin leike geyenak ikasi, ta ikasi ta yakin ezik, ezin erabili.

Baña euskerearen bakañtzea idatzi ta yakitunen artean gelditu barik, eñiraño eldu beař da:

1.º Euskereak izan beař dau euskaldun guztien oyezko izkera bakaña, baña euskalkietan bananduta egon ezkeru ezin daiteke olangorik yazo:

2.º Euskerearen bat-egitea idatzi ta yakitunen artera baño eltzen ezpada, idatzi ta yakitunen eta eñiko lagunabañen artean banatasun kaltegarí bat yañiko litzake euskal-eñian euskerearen eriotza auñeratuko leukena.

II ERIZKIZUNA

¿Zelan egin beař da Euskerearen bat-egitea?

Ezta batu beař euskerea euskalki bat euskerea batu ta bakañtzat ageñturik, euskalki guztiakaz bat egiñik baño:

1.º Euskalki guztien edeñtasun eta osotasunak jakituko litzakezalako;

2.º Euskalki banak ezetarako ikasi beañik izango elitzakelako ta euskera batua ikastea guztientzako asko eñeztuko litzakelako.

Azkenez euskalki bakañ bat añtzen bada, euskera batutzat, bizkayerea artu beař da:

1.º Askañ-eraskiñetan askozabakanagoa dalako gipuzkerea baño;

2.º Oguzteko geyen-geyenetan bigunago ta euskerazkoagoa dalako;

3.º Aditz-yokera lauan guztiz eñez ta arau gitxi-koa dalako, gipuzkerekak bañiz txeñenak saspí urtean ikasten ibiñlita ikasi ezinda itxi eban euskerea dirudi.

LAÑAKOETXEA TA AGIÑEZABALA'TAÑ

SENDI GURENAREN IPOLITA

K. O.